

Snježana Kordić

Slobodna relativna rečenica

mr. Snježana Kordić, Filozofski fakultet, Zagreb, izvorni znanstveni članak, Ur.: 25. lipnja 1993.

UDK: 801.561

Predmet ovoga rada jesu one relativne rečenice čija je posebnost prema drugim relativnim rečenicama u tome što nemaju ispred sebe riječ na koju bi se kao anaforičke odredbe odnosile. Na osnovi analize korpusa u radu se izvlače zaključci o svojstvima takvih relativnih rečenica i o razlikama u njihovoj zastupljenosti po pojedinim funkcionalnim stilovima. Osim toga, pokazuje se koliko se pojedina veznička sredstva relativnih rečenica međusobno razlikuju po učestalosti uvođenja upravo ovakvih relativnih rečenica

1. Relativna rečenica

U definiciju se *relativne* ili *odnosne* rečenice (RR) po pravilu uključuje njezino svojstvo da je *atributna* zavisna rečenica¹. S tim je svojstvom neposredno povezana i formalna karakteristika sintagme u kojoj je RR, a to je - ispred RR-*ē* izražena je riječ na koju se RR kao odredba odnosi. Ta riječ je *antecedent* (A) RR-*ē* i zajedno s njom sačinjava cjelinu *relativne konstrukcije* (npr. *Stigli su i IZLETNICI KOJI SU KRENULI JUČER.*).

Međutim, atributnost RR-*ē* i izraženost A-a jesu svojstva najučestalijih, pa stoga tipičnih predstavnika RR-*ē*, ali nisu ujedno i svojstva svih RR-a. Naime, jedan dio RR-a nema izražen A (npr. *KOJI KRENU DANAS, stići će sutra*). Samim tim se funkcija RR-*ē* mijenja. Umjesto da bude uvrštena u sintagmu uz imeničku riječ - A i da tako vrši sintagmatsku funkciju (atribut), RR kad je bez A-a uvrštava se neposredno u nadređenu rečenicu na mjesto imeničke riječi i tako vrši neku od

¹ Atributnost RR-*ē*, što drugim riječima znači da se RR uvrštava u sintagmu kao odredba uz (najčešće) imeničku riječ, navode u definiciji npr. Dmitriev (1961-62:356), Akimova (1964:138), De Rijk (1972:115), Vitezić (1973:166), Kurzov (1981:71), Toplińska (1981:4), Lehmann (1984:44), Van der Auwera & Kučanda (1985:928), Browne (1986:15), Katičić (1991:179).

rečeničnih funkcija (subjekt, direktni objekt, priložna oznaka ili dio predikata). To znači da RR iz sintagmatskog odnosa odredbe uz imeničku riječ prelazi u paradigmatski odnos s imenicama kao vrstom riječi. Stoga se RR bez A-a naziva *supstantivna RR*². Osim naziva *supstantivna* rabi se i termin *slobodna RR*, kojim se naglašava da takva RR nije vezana za A³. Budući da iz nevezanosti RR-ē za A proizlazi njezina supstantivnost, u ovom ćemo radu koristiti termin *slobodna RR*.

2. Cilj rada i korpus

Razlika u funkciji RR-ē uzrokovana neizraženošću A-a dovoljna je da se RR-e bez A-a izdvoje u zasebnu grupu⁴. Cilj je ovoga rada ustanoviti na osnovi analize korpusa učestalost pojavljivanja slobodnih naspram RR-a s A-om, utvrditi je li taj odnos isti u različitim funkcionalnim stilovima, usporediti karakteristike pojedinih revilizatora⁵ s obzirom na uvođenje slobodnih RR-a, opisati svojstva slobodnih naspram svojstava RR-a s A-om.

Za analizu je prikupljen korpus od oko 2800 RR-a iz svih funkcionalnih stilova pisanoga jezika (novinski, književni, znanstveni, administrativno-pravni) i s jednim manjim dijelom iz govorenog jezika. Prilikom prikupljanja korpusa nastojalo se zahvatiti što više različitih predstavnika iz svakog pojedinog funkcionalnog stila, kao i što ravnomjernije teritorijalno obuhvatiti jezik. S namjerom da se analizira suvremeni hrvatski standardni jezik, a da istovremeno imamo šro veću vremensku distancu tog jezika, korpus je prikupljen iz vremena neposredno nakon obuhvatnijeg normiranja hrvatskoga jezika (iz tekstova objavljenih od 1900. do 1910. godine).

3. Analiza korpusa

Korpus pokazuje da u ukupnom broju RR-a slobodne čine 7%, dok RR- e s A-om čine 82%, a RR-e s formalnim A-om preostalih 11%. Ta se treća skupina, s formalni A-om po svojim svojstvima nalazi između slobodnih RR-a i RR-a s A-om - naime, iako imaju A, taj se razlikuje od uobičajenog A-a jer ne donosi nikakav leksički sadržaj, već upućuje na RR-u (najčešće je pokazna zamjenica) pa ga zato nazivamo

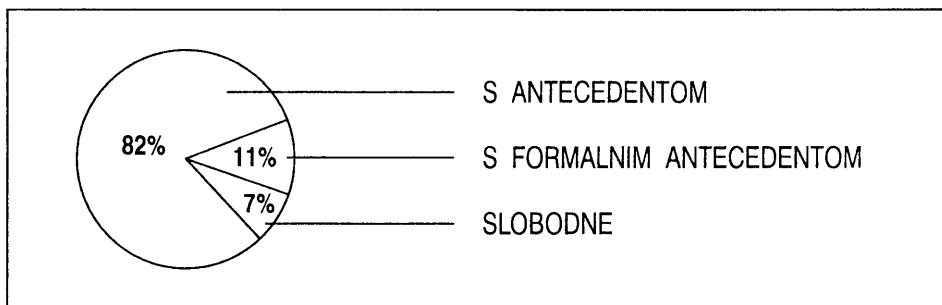
² RR bez A-a ima potpuno jednaku distribuciju kao i imenička sintagma, usp. Smits (1990:44); "Whenever a NP /nominal phrase/ can occur, we can interchange it for FR /free relatives/, and whenever we have a FR, we can replace it by an ordinary NP".

³ Termin slobodna RR (engl. free relatives) šili se u novije vrijeme, a prvenstveno ga rabe lingvisti koji primjenjuju transformacijsko-generativnu metodu opisa, npr. Lehmann (1984:293-311), Browne (1986:107), Rudin (1986:155, 184- 185), Smits (1990:44).

⁴ Izraženošću/neizraženošću A-a rabe kao kriterij za podjelu RR-a Musić (1899:70, 72), Gallis (1956:20-21), Adams (1972:9), Rudin (1986:155, 184-186), Smits (1990:44-46), Mrazović & Vukadinović (1990:508-510, 553-560) kad govore o RR-ama, govore samo o RR-ama s izraženim A-om (i s atributnom funkcijom), te ostaje pod znakom pitanja smatraju li RR-e bez A-a, tj. slobodne RR-e, uopće RR-ama. Slobodne RR-e nisu ni na jednom mjestu u Mrazović & Vukadinović spomenute pod nazivom *relativne rečenice*, već se o njima govori kao o *indefinitivno generalizirajućim dopunskim rečenicama*, koje predstavljaju prijelaz od pravih dopunskih k atributnim rečenicama

⁵ Relativizator je jezična jedinica koja ima ulogu veznika RR-e, v. W. Browne, *Relativna rečenica u hrvatskom ili srpskom jeziku*, doktorska disertacija, FF, Zagreb, 1980; J. Melvinger, *Kolokvijalne relativne rečenice u Vukovu prijevodu Novog zavjeta*, "Revija", 8-9 (1987), 658-666, Osijek; M. Veličić, *Uvod u lingvistiku teksta*, Zagreb, 1987; D. Kučanda i J. van der Auwera, *Bilješa o što i that*, Strani jezici, XVI, 1 (1987), 2-11, Zagreb; I. Pranjković, *Hrvatska skladnja*, Zagreb, 1993. i I. Pranjković, *Koji i što*, "Jezik" XXXIV, 1 (1986), 10-17, Zagreb

formalnim A-om (npr. *Stigli su i ONI KOJI SU KRENULI JUČER.*). Odnos zastupljenosti slobodnih RR-a naspram RR-a s formalnim A-om izgleda ovako:

U uvođenju slobodnih RR-a ne sudjeluju svi relativizatori podjednako. Od riječi koje se u korpusu pojavljuju kao relativizatori - a to su zamjenice *koji, čiji, tko, što, štoš*, kakav, koliki*, veznici nesklonjivo *što_N, kao što, ..., prilozi gdje, kad(a), kako, koliko, ...* - među zamjenicama pojedine su upravo specijalizirane za uvođenje slobodnih RR-a, među prilogima je, koji općenito više nego zamjenice uvode slobodne RR-e, vidljivo da pojedini češće uvode takve RR-e, dok je veznicima svima zajedničko da uopće ne uvode slobodne RR-e. Kako zastupljenost pojedinog relativizatora u slobodnim RR-ama nije razmjerna njegovoj zastupljenosti u ukupnom broju RR-a, navest ćemo za svaki relativizator koliki je njegov udio u uvođenju ukupnog broja RR-a (prije nego što u sljedećim poglavljima pokažemo koliko je njegov udio u uvođenju slobodnih RR-a): *koji* 59,2%, *što_N* 11%, *štoš* 6,5%, *kad(a)* 5,9%, *gdje* 5,3%, *kako* 4,9%, *tko* 2%, *štoš** 1,8%, *čiji* 0,8%, *kakav* 0,8%, *koliko* 0,5% i preostali 1,3% (Znakovi N i S uz *što* označavaju nesklonjivost/sklonjivost).

3.1. Zamjenički relativizatori

Osnovno obilježje zamjeničkog relativizatora koje je neposredno povezano s njegovim pojavljivanjem u slobodnim RR-ama jest je li relativizator pridjevna ili imenička zamjenica. Tako pridjevna zamjenica *koji* daleko najčešće uvodi RR-e s A-om, a izuzetno rijetko slobodne RR-e. Nasuprot tome, imenička zamjenica *tko* daleko češće uvodi slobodne RR-e, i kad se pojavljuje vezana, onda je to s formalnim A-om⁶.

3.1.1. Pridjevna zamjenica *koji*

U ukupnom broju RR-a uvedenih pomoću *koji* ima 0,1% slobodnih RR-a. To ide u prilog tvrdnji da se najučestaliji relativizator "koristi prvenstveno uz leksički neredundantne imenice, a rijetko uz one podložne 'ispuštanju'"⁷. Jedina dva primjera slobodnih RR-a s relativizatorom *koji* nađena u korpusu pripadaju književnom stilu, a jedan od njih čak pjesničkom jeziku, koji zbog svojih posebnosti ne može služiti kao

⁶ Sasvim je razumljivo zašto je upravo pridjevna zamjenica *koji* najučestaliji, pa stoga tipični relativizator ako imamo na umu da je općenito za RR-u tipična izraženost A-a te da je upotreba drugih pridjevnih zamjenica (*čiji, kakav, koliki*) bitno ograničena njihovom semantikom.

⁷ Melvinger (1987:664).

predložak za opisivanje uobičajenih jezičnih pojava, pa i to potvrđuje iznimnost ovakvih RR-a:

(1) Dačako taj se vapaj nije čuo, nadglasala ga je bijesna rika čovjeka-zvijeri; a KOJI GA ČUŠE, metnuše joj glavu pod giljotinu, držeći je rodicom kraljevom. (kJT:326)⁸

(2) KOJ DVA JE LJETA SKOTE BRANIT ZNAO / Triumf zar jedan ne bi Rim mu dao? (KAK:6)

Na osnovi primjera iz nepjesničkog jezika, (1)⁹, možemo primijetiti da slobodna RR vrši u nadređenoj rečenici funkciju uobičajenu za imenice - funkciju subjekta, te da se i nalazi na mjestu uobičajenom za subjekt - na samom početku nadređene rečenice, *preponirana*. Zbog neizraženosti A-a zamjenica *koji* ima neodređenije značenje pa se time ističe da su referenti koje upućuju zamjenica *koji* i RR samo pretpostavljeni i pojačava se njihova neodređenost¹⁰.

3.1.2. Imeničke zamjenice *tko* i *štos*

Imeničke su zamjenice *tko* i *štos* među zamjeničkim relativizatorima specijalizirane za uvođenje slobodnih RR-a. Zajeničko im je da imaju sintaktičku vrijednost imenice i da ispred njih nije nikad izražen inače najučestaliji A - imenica ili osobna zamjenica. Rod i broj zamjenica *tko* i *štos* ne ovise o A-u (dok rod i broj zamjenice *koji* ovisi o A-u), već *tko* i *štos* imaju inherentan rod (*tko* muški, a *štos* srednji) i uvijek pokazuju jedninu. RR-i koju uvode pridaju na semantičkom planu svoja obilježja [+ljudsko] - *tko* odnosno [-živo] - *štos*. To je, zajedno sa svojstvom iznesenim u predikatu RR-*e*, sve što se saznaje o referentima RR-*e*.

Tko i *štos* se, međutim, i razlikuju međusobno po tome koliko uvode slobodne RR-e. Dok u ukupnom broju RR-a uvedenih pomoću *tko* slobodne čine 74% (a preostalih 26% su RR-e s formalnim A-om), u relativizatora *štos* slobodne RR-*e* čine 22% (a RR-e s formalnim A-om 78%)¹¹.

(3) TKO ŽELI BILO KAKOVA ODGOVORA ILI SAOPĆENJA OD UREDNIŠTVA ILI ADMINISTRACIJE neka priklopi marku za odgovor. (n.N,Z,177:3)

(4) KO JE UMORAN, treba krevet. (kJPK:6)

(5) KOMU JE DO TEMELJITE OBRAZOVANOSTI, čuvat će se naravski prije svega, da se ne obnavadi prebrzomu suđenju i zaključivanju (...). (kJT:22)

(6) ŠTO JEST, jest; ŠTO BIVA, biva. (zFM:2)

(7) ŠTO SE NARUČI IZ PROVINCIJE, poslati će se pošto. poduzećem. (nNO,O,1:7)

⁸ U primjerima je velikim slovima ispisivana RR, a ako se pojavljuje u nadređenoj rečenici i korelativ, on je pisan kruzivom. Nakon primjera u zagradi je navedena kartica izvora. Prvo slovo u kratici označava funkcionalni stil.

⁹ Primjer (2) nećemo razmatrati jer pripada pjesničkom jeziku, ali navodimo ga jer su takvi primjeri u uobičajenom jeziku rijetki. U korpusu je pjesnički jezik unutar književnog stila zastupljen samo toliko da može poslužiti za usporedbe svojim odstupanjem od uobičajenog.

¹⁰ Opisujući razvoj relativizatorske funkcije u prvobitno samo upitnih i neodređenih *kwo*-zamjenica/kakva je porijeklom zamjenica *koji*/ Kurzová (1981:24) ističe da je neodređeno značenje tih zamjenica ostalo zadržano i u relativizatorskoj funkciji kad se radi o uopćenim RR-ama /kakve su slobodne RR-e/: "In den verallgemeinerten Relativsätzen ist die indefinite Bedeutung des Pronomens auch in der relativistischen Funktion erhalten geblieben".

¹¹ Za relativizatore *štos* karakteristično je da se najčešće od svih relativizatora pojavljuje vezan za formalni A, i to za formalni A *ono*.

(8) ŠTO SE JE VEĆ DAVNA NAGOVJEŠTAVALO - ispunilo se je. (nVIO,V,2:2)

Svim primjerima u (3)-(8) zajedničk je, kao i primjeru (1), da slobodna RR vrši funkciju subjekta i da se, u skladu s tom svojom funkcijom, nalazi na samom početku nadređene rečenice. Ovakva preponiranost RR-ē jest markirano svojstvo ako se promatra naspram najučestalijeg tipa relativne konstrukcije (a taj sadrži i A RR-ē), u kojem je RR postponirana u odnosu na A i samim time interponirana ili postponirana u odnosu na nadređenu rečenicu. Ali ako se preponiranost promatra s obzirom na sintaktičku funkciju koju RR vrši, onda to nije markirani, već uobičajeni položaj. Pogledamo li slobodne RR-e koje vrše neku drugu sintaktičku funkciju, vidimo da one većinom nisu preponirane:

(9) Odumila arteška voda, ŠTO JE NAUMILA; držeći da nije vredno gledati svjetlo dana, propade opeta u ponore zemaljske. (nNO,O,1:3)

(10) I ne bijaše više, što da se u meni ruši - stadoh rušiti u vama, ŠTO NE BIJAŠE JOŠ TRULO. (kJPK:15)

(11) Da lakše postigne, ŠTO ŽELI, ugarsko-hrvatski kralj stao je (...). (zFŠ:13)

(12) Učinimo čim prije, ŠTO JE MOGUĆE, da se još ono spasi (...). (nNO,O,21:1)

(13) Predsjednik ga opominje, neka pazi, ŠTO GOVORI. (nRNL,R,104:2)

(14) Valja vam uz to znati, da su i ostali, ŠTO JE OVAJ, ako nису i gori. (nRNL,R,103:1)

Mjesto koje slobodna RR zauzima unutar nadređene rečenice u (9)- (14) uobičajeno je za sintaktičku funkciju koju RR vrši - objekt, i (9)-(13), odnosno dio kopalativnog predikata, u (14). Stoga preponiranost slobodne RR-ē u funkciji subjekta samo potvrđuje da slobodna RR najčešće zauzima u nadređenoj rečenici ono mjesto koje je uobičajeno za njezinu sintaktičku funkciju. Primjera u kojima nije tako ima manji broj, a rabe se kad namjera govornika/pisca za isticanjem određenih dijelova nadređene rečenice zahtijeva odstupanje od uobičajenog redosljeda:

(15) (...) neka pije TKO HOĆE (...). (nN,Z,177:2)

(16) (...) da tako činom zasvjedoči, kako se ponosi, TKO JE ČLAN SOKOLSKE ZRINJSKO-FRANKOPANSKE ŽUPE. (nRNL,R,104:1)

(17) ŠTO DOPUŠTA MOJA JAKA SAVJEST, ne dopušta moja uvela mišica. (kJKP:19)

(18) ŠTO MU SE MILI, ČEMU ON ĆUTNO POVLADJUJE, to zove dobrim ili krasnim, a ŠTO MU SE NE MILI, to zove zlim ili ružnim. (zFM:1)

U (18) se iza preponiranih RR-a pojavljuje pokazna zamjenica u ulozu korelativa. Ta zamjenica anaforički upućuje na RR-e koje joj prethode i time naglašava njihov sadržaj, a oblik korelativne zamjenice pokazuje sintaktičku funkciju RR-a. Stoga se za korelativ može reći da i sintaktički i semantički "sumira" RR-u te da ima i demarkativnu ulogu. Navedene uloge korelativa razlog su zašto se on pojavljuje u većem broju primjera s preponiranim RR-ama:

(19) TKO INAČE SHVAĆA NJEZIN PROGRAM, taj nije za nju, taj je van nje. (nH,Z,252:1)

(20) TKO U OČI TIH ČINJENICA NE OSJEĆA POTREBU JEDINSTVENE, SLOŽNE OBRANE NARODNOGA BIĆA HRVATSKOGA, taj neshvaća našega položaja. (nNO,O,1:2)

(21) TKO JE SKRAJNJI EMPIRISTA, UPRAVO SENZUALISTA, taj tvrdi, da je sva i jedina krasota njeke stvari njezina podpuno ojavljena osebitost, njezina pojedinačna (individualna) obilježnost; taj ne priznaje idealen krasote; taj određuje svakoj umjetnosti za načelo goli naturalizam (...). (zFM:7)

(22) ŠTO PREBRO ULAZI U NAŠU PAMET, ŠTO SMO NEJASNO I POVRŠNO SHVATILI, to naskoro opet i iščezne. (kJT:24)

(23) ŠTO JE STVORILA DANAŠNJA DIPLOMACIJA, *to* mu nije dosta. (NH,Z,252:1)

(24) ŠTO JE NOVAC U PROMETU TRGOVAČKOM, *to* je govor u prometu misli. (kJT:27)

Što je preponirana struktura duža, *to* je potreba za sintaktičko-semantičkim "sumiranjem" i za demarkacijom veća. Osim toga, upravo zahvaljujući prisutnosti korelativa može preponirana RR s relativizatorom *tko* ponekad vršiti i druge funkcije (a ne smao funkciju subjekta):

(25) KO POZNA ISTORIJU TIH ODNOSA za *njega* neće biti teška analiza uzroka ovog oduševljenja. (nD,D,2:1)

(26) U KOGA JE LJUBAVI ZA HRVATSKI NAROD; KOMU JE BUDUĆNOST DOMOVINE I NARODA HRVATSKOGA NA SRDCU, *toga* ocrtno žalostno stanje naših prilika i neprilika na dnu srдца ljuto zaboliti mora. (nNO,O,1:2)

U svim slobodnim RR-ama relativizatori *tko* i *štoš* ne upućuju ni na što ispred sebe pa imaju potpuno neodređenu referenciju¹². Njihova neodređena i uopćena referencija ograničena je samo osobinom referenata izrečenom sadržajem čitave RR-ē. To, zajedno s već spomenutom nevezanošću relativizatora za prijašnji kontekst, daje složenoj strukturi sa slobodnom RR-om nešto od semantike uopćenih tvrdnji, poslovice. Šilić (1984:24) za slobodne RR-e kaže da se jedino takve RR-e "mogu 'isključiti' iz konteksta. A to i jest razlog što se samo takve pojavljuju u poslovice, koje su u biti 'dekontekstualizirane' strukture."

Na početku svake slobodne RR-ē, kao i inače na početku RR-a, nalazi se relativizator. Stoga su zanimljiva dva primjera iz korpusa u kojima je dio slobodne RR-ē isturen ispred relativizatora:

(27) ON, ŠTO JE JEDANPUT IZDIKTIRAO IZ SVOJE REDAKCIJE I ZAŠTO JE IZDAO "TAGESBEFELL" *to* mora biti. (nRNL,R,104:1)

(28) DIVOJKU TAKVOGA TILA 'ola, TKO ZAVOLI, da bolovat mora. (kIK:10)

U (27) je subjekt RR-ē isturen ispred relativizatora. Takvim osamostaljanjem osobne zamjenice s funkcijom subjekta naglašena je njezina tematska uloga. Istim je postupkom naglašen u (28) direktni objekt RR-ē.

3.2. Priložni relativizatori

Iz analize je korpusa vidljivo da priloži šest puta češće nego zamjenice uvode slobodne RR-e. Takva "nezavisnost" priložnih relativizatora može se dovoditi u vezu s činjenicom da priložni relativizatori uvijek sa sobom donose kategorijalnu mjesnu, vremensku ili načinsku semantiku. Stoga A koji bi imao okvirno istu semantiku, a ne bi istovremeno pridonosio i konkretiziranju mjesta, vremena ili načina biva uz priložne relativizatore često suvišan.

Međusobno se priloži razlikuju po tome koliki je udio slobodnih RR-a u ukupnom broju RR-a koje pojedini prilog uvodi. Tako je u priloga *kad(a)* udio slobodnih RR-a 47%, u *kako* 17%, a u *gdje* 3%¹³. Najveći postotak slobodnih RR-a

¹² Zbog nevezanosti relativizatora *tko* i *štoš* za antecedent Klajn (1985:84-90) te zamjenice naziva *nezavisnim relativnim zamjenicama*.

¹³ Prilog *gdje* se najčešće od svih priloga pojavljuje zajedno s imeničkim A-om (u 85% RR-a koje uvodi), a s formalnim se A-om svi priloži pojavljuju podjednako.

upravo s prilogom vremenske semantike pokazuje da je vrijeme najuniverzalnija od navedenih triju kategorije.

(29) (...) u nakani da mu neovlašteno oduzme glas, ili ga ne unese u listinu, KAD MU JE KONAČNO PRIZNATO PRAVO GLASA (...). (nVIO,V,2:2)

(30) No, KAD JE BUKNULA VELIKA FRANCEZKA REVOLUCIJA, promienila je Katarina II. svoje liberalne nazore (...). (zAS:XI)

(31) Častim se ovime obavijestiti sl. občinstvo, da sam svoju gostionicu "Tirolcu" (Corso 2) današnjim danom predao svojoj sestri A. Žagar, koja će ju odsada voditi pod vlastitim nadzorom, te nastojati da posjetiće zadovolji, KAKO JE TO NAJBOLJE MOGUĆE, pa je uglj. občinstvu najtoplija preporučam. (nRNL,R,103:3)

(32) (...) a GDJE SE POJEDINCI UDRUŽUJU, da putem privatnih poduzeća podignu produktivnu snagu tla, *tamo* se to provadja (...). (nNO, O, 1:1)

U primjerima slobodnih RR-a uvedenih priložima nalazimo iste karakteristike kao u slobodnih RR-a uvedenih zamjenicama: RR je na onom mjestu u nadređenoj rečenici koje odgovara njezinoj sintaktičkoj funkciji - funkciji priložne oznake; kad je RR preponirana, iza nje se pojavljuje korelativ ako je potrebno na taj način iskazati sintaktičku funkciju RR-*ē* ili naglasiti sadržaj RR-*ē* ili ako je potrebno naznačiti granicu između RR-*ē* i nadređene rečenice.

4. Zaključak

Slobodne se RR-e razlikuju od najučestalijeg tipa RR-a po tome što nemaju izražen A i što stoga ne vrše sintagmatsku funkciju atributa, već jednu od rečeničnih funkcija - najčešće funkciju subjekta, direktnog objekta ili priložne oznake. Korpus pokazuje da zastupljenost slobodnih RR-a u ukupnom broju RR-a iznosi 7% naspram 82% RR-a s A-om i 11% RR-a s formalnim A-om. Usporede li se funkcionalni stilovi, primjećuje se da taj postotak slobodnih RR-a nije jednak u svakom od stilova. Najniži je u administrativno-pravnom stilu, 2%, i u znanstvenom stilu, 4%, dok i u književnom i u novinskom stilu iznosi 10%. Iz toga se može zaključiti da administrativno-pravni i znanstveni stil najviše izbjegavaju neodređenost i uopćenost, koje su svojstvene većini slobodnih RR-a. Te su rečenice, time što nemaju izražen A, labavije vezane za kontekst pa ih ovo svojstvo, zajedno s hipotetičnošću i neodređenošću njihovih referenata, često približava poslovicama.

Osim razlike u zastupljenosti slobodnih RR-a po pojedinim funkcionalnim stilovima, vidljiva je i razlika u zastupljenosti slobodnih RR-a po pojedinim relativizatorima. Tako su među zamjeničkim relativizatorima imeničke zamjenice specijalizirane za uvođenje slobodnih RR-a (*tko* sa 74% slobodnih RR-a u ukupnom broju RR-a koje uvodi, *štos* s 22%), a pridjevne zamjenice gotovo da i ne uvode slobodne RR-e (najučestaliji relativizator, pridjevna zamjenica *koji*, uvodi 0,1% slobodnih RR-a). U priložnih relativizatora, koji kao cjelina znatno češće nego zamjenice uvode slobodne RR-e, također se uočavaju razlike: prilog *kad(a)* uvodi 47% slobodnih RR-a, *kako* 17%, a *gdje* 3%. Općenito veća zastupljenost slobodnih RR-a s priložnim relativizatorima povezana je sa svojstvom priloga da uvijek donose kategorijalnu vremensku, načinsku ili mjesnu semantiku, što uzrokuje da A ako ima okvirno istu semantiku i ako istovremeno ne pridonosi konkretiziranju vremena, načina ili mjesta biva suvišan. Za razliku od zamjeničkih i priložnih relativizatora veznički relativizatori uopće ne uvode slobodne RR-e.

Položaj slobodne RR-*ē* unutar nadređene rečenice karakterističan je po tome što se slobodna RR jedina od RR-a pojavljuje preponirana (od slobodnih RR-a polovina ih je preponirana). Njezina preponiranost jest markirano svojstvo ako se promatra u odnosu na najučestaliji tip RR-a, koji je interponiran ili postponiran, no

ako se promatra u odnosu na sintaktičku funkciju slobodne RR-ē, onda to nije markiran, već uobičajen položaj. Naime, korpus pokazuje da se slobodna RR većinom nalazi na onom mjestu u nadređenoj rečenici koje je uobičajeno za njezinu sintaktičku funkciju, pa kad je ta funkcija npr. subjekt ili priložna oznaka vremena, potpuno je nemarkirano što se slobodna RR nalazi na samom početku nadređene rečenice. Iza preponiranih RR-a pojavljuje se korelativ ako je potrebno i morfološkim sredstvima iskazati sintaktičku funkciju slobodne RR- ē ili ako je potrebno anaforičkim upućivanjem na RR-u naglasiti njezin sadržaj ili ako je potrebno naznačiti granicu između RR-ē i nadređene rečenice.

Izvori /po funkcionalnim stilovima/

(-ukupno svi stilovi = 366 str. + 43 str. (novinske) = **2774** relativne rečenice)

KNJIŽEVNI STIL (-ukupno književni stil = 137 str. - **378** relativnih rečenica)

(**kAGM**) Matoš, Antun Gustav - Novo iverje, Skice i sličice, Zagreb 1900, str. 1-20. /novela/

(**kAK**) Kovačić, Ante - Izabrane pjesme, Zagreb 1908, str. 1-20. /poezija/

(**kIK**) Kozarac, Ivan - Slavonska krv, Vinkovci 1906, str. 1-20. /novela/

(**kIV**) Vojnović, Ivo - Novele, I knjiga: Perom i olovkom, Zagreb 1910, str. 7-26. /novela/

(**kJPK**) Polić, Janko Kamov - Na rođenoj grudi, (dramatizovana studija), Zagreb 1907, str. 3-20. /drama/

(**kJT**) Truhelka, Jagoda - U carstvu duše. Listovi svojoj učenici. Osijek 1910, str. 21-29, 164, 319-328. /pismo/

(**kVN**) Novak, Vjencelav - Disonance, Zadar 1906, str. 1-19. /novela/

ADMINISTRATIVNO-PRAVNI STIL (-uk. ad.-pravni stil = 84 str. = **352** relativne rečenice)

(**pLJ**) Ljetopis JAZU za godinu 1905, 20. svezak, Zagreb 1906, str. 17-36. /zapisnici sa sjednice/

(**pNKH**) Naredba kraljevske hrvatsko-slavonske-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 2.II. 1900, str. 1-20.

(**pNZN**) Naputak za nadziranje sajмова i prošćenja (hramova, zborova), Zagreb 1910, str. 4-16.

(**pSM**) Slučaj Mravinac u pravnom svjetlu, Izvješće o sjednici općinskoga vijeća u Splitu, dneva 21. studenoga 1907, Split k1907, str. 3-14, 19-26.

(**pZON**) Zakon o nužnim prolazima od 6. travnja 1906, prikazao Dragan Šašel, Zagreb 1907, str. 8-14, 30-33.

ZNANSTVENI STIL (-ukupno znanstveni stil = 128 str. = **748** relativnih rečenica)

(**zAS**) Skabičevskij, A. - Povjest novije ruske književnosti, /Martin Lovrenčić/, Matica hrvatska, knj. XXXIII, 1907, str. V- XV, 33-34, 49-50.

(zDF) Franić, Dragutin - S gjacima kroz Bosnu-Hercegovinu, Crnu Goru, Dalmaciju, Jadransko more, Istru (Trst, Mletke, Rijeku) i Hrvatsku, Donja Tuzla 1901, str. 18, 32, 36-38, 48, 80, 82, 191- 192, 298-299, 385.

(zDH) Hirc, Dragutin - Revizija hrvatske flore, Rad JAZU, knj. 179, matematičko-prirodoslovni razred, Zagreb 1909, str. 52.

(zFM) Marković, Franjo - Razvoj i sustav obćenite estetike, Zagreb 1903, str. 1-10.

(zFŠ) Šišić, Ferdo - Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350-1416), Zagreb 1902, str. III-IV, 1-13, 15-21, 25-35, 130, 133.

(zJH) Hadži, J. - Ontogeneza i filogeneza hidromeduze, Rad JAZU, knj. 179, matematičko-prirodoslovni razred, Zagreb 1909, str. 68- 69, 71-75.

(zJm) Majcen, Juraj - O nekvojim vlastitostima Duprocq-ove sjekotine stošca, Rad JAZU, knj. 149, matematičko-prirodoslovni razred, Zagreb 1902, str. 70-74

(zMK) Kišpatić, M. - Dacit od Moždenca kod Novoga Marofa, Rad JAZU, knj. 179, matematičko-prirodoslovni razred, Zagreb 1909, str. 63-65.

(zSB) Brusina, S. - Naše jesetre, Rad JAZU, knj. 149, matematičko-prirodoslovni razred, Zagreb 1902, str. 1-15.

(zSS) Srkulj, Stjepan - Izvori za hrvatsku povijest, Zagreb 1910 /riječ pisca = dvije strane/.

(zSŠ) - Škreb, Stjepan - Utjecaj zemaljske rotacije na gibanja atmosfere, Rad JAZU, knj. 179, matematičko-prirodoslovni razred, Zagreb 1909, str. 177-187.

(zVM) Mažuranić, Vladimir - Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, sv. II, JAZU, Zagreb 1909, str. 177-180, 185-186, 190- 192, 194, 199.

NOVINSKI STIL (-ukupno novinski stil = 43 str. (novinske) - **1204** relativne rečenice)

(nD,D,2) Dubrovnik, Dubrovnik, god. XV, 2 (1906), str. 1-4.

(nH,Z,252) Hrvatska, Glasilo stranke prava, Zagreb, 252 (1902), str. 1.

(nN,Z,177) Novosti, Zagreb, god. III, 177 (1909), str. 1-4.

(nN,Z,178) Novosti, Zagreb, god. III, 178 (1909), str. 1-4.

(nN,Z,179) Novosti, Zagreb, god. III, 179 (1909), str. 2-3.

(NNO,O,1) Narodna obrana, Osiek, god. I, 1 (1902), str. 1-7.

(nNO,O,21) Narodna obrana, Osiek, god. I, 21 (1902), str. 1-3.

(nO,Z,250) Obzor, Zagreb, god. XLV, 250 (1904), str. 1-4.

(nRNL,R,103) Riečki Novi List, Rieka, god. III, 103 (1909), str. 1-4.

(NRNL,R,104) Riečki Novi List, Rieka, god. III, 104 (1909), str. 1-4.

(nRNL,R,105) Riečki Novi List, Rieka, god. III, 105 (1909) str. 1.

(nVIO, V, 2), Vinkovci i okolica, Vinkovci, god. XII, 2 (1908), str. 1-3.

(nVIO,V,3) Vinkovci i okolica, Vinkovci, god. XII, 3 (1908), str. 1-2.

GOVOR (-ukupno govori = 17 str. = **92** relativne rečenice)

(**gGZH**) Govori zastupnika hrvatskoga naroda Ivana Nep. Jemeršića izrečeni u saboru kraljevine Hrvatske u Zagrebu (po stenografskom zapisniku), Zagreb 1910, str. 5-21. /Virovitičanin/.

Literatura

- Adams, Douglas Q. (1972), *Relative Clauses in Ancient Greek*, The Chicago Which Hunt, Papers from the Relative Clause Festival, P. Peranteau i dr. (ur.), Chicago, 9-22.
- Akimova, G.N. (1964), *Tendencij v razvitii osnositel'nogo podčinenija v sovremennyh vostočnoslavjanskih jazykah*, Izvestija Akademii nauk SSSR, XXIII, 2:138-144.
- Browne, Wayles (1986), *Relative Clauses in Srbo-Croatian in Comparasion with Englisch*, YSCECP, *New Studies 4*, Zagreb.
- De Rijk, Rudolf P. G. (1972), *Relative Clauses in Basque; A Guided Tour*, The Chicago Which Hunt, Papers from Relative Clause Festival, P. Peranteau i dr. (ur.), Chicago, 115-135.
- Dmitriev, Petr Andreevič (1961-62), *Značenija opredelitel'nyh pridatočnyh s odnositel'nyh mestoimeniem "koj"*, Južnoslovenski filolog, XXV:355-364.
- Gallis, Arne (1956), *The Syntax of Relative Clauses in Serbo-Croatian, Viewed on a Historical Basis*, Oslo.
- Gramatika hrvatskoga književnog jezika* (1990), grupa autora, Zagreb.
- Katičić, Radoslav (1991), *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika, Nacrt za gramatiku*, Zagreb.
- Klajn, Ivan (1985), *O funkciji i prirodi zamenica*, Beograd.
- Kordić, Snježana (1992), *Determinator kao znak restriktivnosti/nerestriktivnosti relativne rečenice u hrvatskom jeziku*, *Croatica*, Prilozi za XI. međunarodni kongres slavista, 37-38-39:151-166.
- Kordić, Snježana (1992a), *Relativna rečenica - gramatičke nedoumice*, *Strani jezik u dodiru s materinskim jezikom*, M. Andrijašević & Y. Vrhovac (ur.), Zagreb, 151-157.
- Kordić, Snježana (1992b), *Determinator - vrsta riječi ili funkcionalni razred?*, *Suvremena lingvistika*, XVIII, 33:27-32.
- Kordić, Snježana (1992c), *Ekstraponirana relativna rečenica*, *Suvremena lingvistika*, XVIII, 34.
- Kurzová, Helena (1981), *Der Relativsatz in den indoeuropäischen Sprachen*, Hamburg.
- Lehmann, Christian (1984), *Der Relativsatz: Typologie seiner Strukturen; Theorie seiner Funktionen; Kompendium seiner Grammatik*, Tübingen.
- Melvinger, Jasna (1987), *Kolokvijalne relativne rečenice u Vukovu prijevodu Novog zavjeta*, *Revija*, 8-9:658-666.
- Mrazović, Pavica & Vukadinović, Zora (1990), *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Novi Sad.
- Musić, August (1899), *Relativne rečenice u hrvatskom jeziku*, *Rad JAZU*, 138:70-117.
- Pranjković, Ivo (1986), *Koji i što*, *Jezik*, XXXIV, 1:10-17.
- Rudin, Chaterine (1986), *Aspects of Bulgarian Syntax : Complementizers and WH Constructions*, Columbus.
- Silić, Josip (1984), *Od rečenice do teksta*, Zagreb.
- Smitts, Reinier J. C. (1990) *The Relative and Cleft Constructions of the Germanic and Romance Languages*, Dordrecht.
- Topolińska [Topolinjska], Zuzana (1981), *Restrikcija nasuprot apozicije: dve vrste atributa imeničke sintagme*, *Južnoslovenski filolog*, XXXVII:1-11.

- Van der Auwera, Johan & Kučanda, Dubravko (1985), *Pronoun or conjunction - the Serbo-Croatian invariant relativizer što*, *Linguistics*, 23:917-962.
- Vitezić, Mladen (1973), *Relative Clauses in English and Croatian*, YSCECP, Reports 8, R. Filipović (ur.), Zagreb, 165- 224.

SUMMARY

Snježana Kordić

Free Relatives

In this paper the author describes the features of the antecedentless relative clauses (free relatives). Also, the connections between functional styles or different relativizers, on the one hand, and different frequency of free relatives, on the other hand, are pointed out in the paper.